

ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ VS ЗАКОНОТВОРЧИЙ ПРОЦЕС: ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ

Анотація. Стаття присвячена розкриттю взаємозв'язку, взаємодії та взаємозалежності між політичними процесами та законотворчим процесом в аспекті його конституціоналізації.

Основні результати дослідження. Конституціоналізація законотворчого процесу визнається як один із способів реалізації Конституції і впровадження верховенства права в регулювання у сфері суспільного життя, у зв'язку з чим законотворчий процес поглинає в себе не тільки обов'язково конституційну компоненту, а й політичну.

Доведено, що політичні процеси і український законотворчий процес залишаються взаємозалежними, що не завжди призводить до його конституціоналізації, зокрема в частині визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю і відповідальності держави за свою діяльність.

Обґрунтовано, що суспільство й громадськість не завжди сприймають конституційність тих законотворчих реформ, що мають ознаки «правової революції». Оперативна корегуюча законотворчість, якою розпочиналося впровадження всіх фундаментальних реформ, нерідко призводить до втручання в основні права і свободи людини і громадянина.

В умовах існування руйнівних процесів державності стан законотворчого процесу є максимально складним, а відтак потребує ретельної конституційної технології. Константована суттєва роль громадськості у законотворчому процесі як виразник суспільних очікувань щодо ефективності законодавства. Конституціоналізація законотворчого процесу щодо революційних правових реформ часто не забезпечується, і в разі прийняття законопроектів як законів, останні отримують подальшу перевірку конституційності внесених змін, особливо в частині коли КСУ до цього вже висловлював юридичну позицію з того чи іншого питання, а законодавець знову закріпив аналогічне законодавче регулювання, і нерідко такі законодавчі норми визначаються КСУ такими, що не відповідають Конституції України.

Ключові слова: законотворчий процес, конституціоналізація, конституційність, правові реформи, перехідне суспільство, політичні процеси, корегуюча законотворчість.

Постановка проблеми. Законотворчість, як явище правового життя, виникає на певному етапі розвитку суспільства, за наявності відповідних історичних передумов, які визначають необхідність виникнення і специфічну природу цього феномена. Формуючи вихідне уявлення

про законодавчий процес, як відправний пункт його теоретичного дослідження, О. І. Ющик зазначає, що це явище належить до сфери державного управління суспільством¹. Характер законів завжди визначається рівнем розвитку й зрілості суспільства: чим сталішим буде розвиток суспільства, тим конструктивнішим

¹ О. І. Ющик, Теоретичні проблеми законодавчого процесу (дис...докт. юрид. наук: 12.00.01. Інститут держави і права імені В. М. Корецького. Київ, 2005) 104.

буде законотворчий процес¹, відповідно і його конституціоналізація забезпечуватиметься.

Законотворча форма здійснення функцій сучасної держави полягає у виданні представницькими і законодавчими органами законів, обов'язкових для виконання всіма державними органами, громадськими об'єднаннями, органами місцевого самоврядування, посадовими особами і громадянами². Під час законодавчого регулювання суспільних відносин провідне місце посідає законодавчий процес, оскільки саме на стадії «вироблення» закону закладається його ефективність. Від того, наскільки закон буде відповідати інтересам суспільства та які механізми його реалізації будуть передбачені, залежить ступінь дотримання та виконання цього закону у майбутньому³.

Однак законодавство схильне змінюватися у зв'язку із численними змінами суспільного життя, а тому не завжди може залишатися стабільним, оскільки власне суспільне життя істотно трансформується. Найяскравіші, але не завжди успішні приклади змін у законодавстві можна побачити під час нового розгортання курсу розвитку постконфліктних чи перехідних суспільств у бік впровадження демократії. Наприклад, впровадження політичних, економічних, правових і соціальних реформ в Україні як країні молодій демократії, завжди проходили в складних умовах. Головним меседжем державних реформ завжди була загальна декларація, що кожний політичний процес спрямований на розвиток і укріплення України як європейської демократичної правової держави. Розмірковуючи над цими процесами під кутом реалізації Конституції у напрямі забезпечення конституціоналізації законотворчості загалом, зауважимо, що на-

голошені цілі не було досягнуто, і наразі Україна переживає чергову спробу впровадження верховенства права в регулювання у сфері суспільного життя.

У таких координатах законотворчий процес поглинає в себе не тільки обов'язково конституційну компоненту, а й безумовно політичну та загальноправову, оскільки законодавча діяльність апіорі існує не сама по собі, а перебуває у взаємозв'язку й взаємозалежності із іншими владами, будувannya і розвиток яких аналогічно пов'язаний із політичною площиною.

Зазначене обумовлює мету цієї статті – розкриття взаємозв'язку, взаємодії та взаємозалежності між політичними процесами та законотворчим процесу аспекті його конституціоналізації.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. До проблеми законотворчості (в різних дефініціях) у конституційному розумінні неодноразово зверталася наукова увага з боку представників науки конституційного права, теорії держави і права та правової політології, зокрема: О.І. Ющика, М.О. Теплоука, С.В. Полєніної, З.О. Погорєлової, А.М. Ришелюка О.В. Богачової, Н.В. Бочарової, О.В. Зайчука, О.Л. Копилєнка, Л.М. Лєгіна, Л.А. Луць, Ю.М. Перєрєви, Т.С. Подорожної, М.В. Савчина, В.Б. Авер'янова, А.О. Сєлівановта, О.В. Скрипнюка, В.М. Кампа, О.В. Стрєльцової, Я.В. Чоропищук, О.В. Константога та ін. Утім, лише О.В. Богачова як одна із провідних авторів, яка послідовно досліджує проблеми законотворчості⁴, у підрозділі «Аксіологічний та функціональний аспекти законодавчої ініціативи як правового інституту, початкової стадії законодавчого процесу, суб'єктивного права уповноважених органів державної влади та відповідних посадових осіб на її ре-

¹ В Савєнко, Теоретичні засади дослідження закону у структурі правової реальності (2018) 4(16) *Актуальні проблеми правознавства* 14.

² О О Джураєва, Функції сучасної держави (дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2006) 105.

³ О О Ющєнко, конституційно-правові засади участі громадян у законодавчому процесі України. (дис... канд. юрид. наук: 12.00.02. Ужгород, 2016) 13.

⁴ О В Богачова, Теоретико-правові засади та практика законотворєння (дис... докт. юрид. наук.: 12.00.01. Київ, 2013) 512.

алізацію» побічно торкнулася конституціоналізації цього процесу крізь призму аксіологічного аспекту законодавчої ініціативи. Відтак, заявлена тема цієї статті характеризується актуальністю.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Бурхливі зміни на політичній арені в Україні протягом останніх десяти років мали вплив практично на всі без винятку сфери суспільного життя, включаючи, конституційно-правову, економічну, законодавчу (в тому числі законотворчу) та інші.

Розглядаючи законотворчий процес, як особливу діяльність, що опосередковується політичними процесами на початку, в процесі та при ухваленні закону, *зупинимося на окремих доктринальних підходах до його визначення.* Законотворчість як самостійне поняття обґрунтовується в поглядах вчених періоду зародження та розвитку положень історичної школи права, представниками якої (Г. Гуго, Ф. Савіньї та ін.) було застосовано поняття «законотворчість» для позначення особливої (окремої) форми та/або порядку діяльності парламенту щодо формалізації положень позитивного права, їх узагальнення у формі особливого документу, який повинен мати форму закону та має бути наділений вищою юридичною силою волею парламенту. Зокрема, на думку Г. Гуго законотворчість – це форма роботи парламенту, що виявляє потреби держави та закріплює шляхи їх вирішення в положеннях законодавчих актів¹. Поняття «законотворчість» виокремлюється в юридичній науці того часу як таке, що є відмінним від

категорії «правоутворення», що визначалось на той час значно ширше та позначало загальний історично зумовлений процес зародження, виявлення та формалізації, а також подальшої соціалізації права².

Під законотворчим процесом розуміється система взаємопов'язаних і взаємообумовлених дій по створенню закону, що здійснюється у певній послідовності і складається із стадій³. Отже, законотворчий процес – це технологія прийняття закону. Законотворчий процес у порівнянні із законодавчим значно розширений процесом пізнання, аналізу, оцінок правотворюючих факторів, діяльністю органів державної влади по створенню проектів законів, по прогнозуванню, плануванню законодавства і багатьма іншими аспектами, що закінчується процесом прийняття і підписання закону⁴.

Отже, у доктрині можна зустріти погляди щодо ототожнення понять «законотворча діяльність» і поняття «законодавча діяльність»⁵. Разом з тим, існують міркування про самостійність цих понять, оскільки різняться між собою за обсягом і змістом, а також за суб'єктивним складом⁶. А також зазначається, що законотворчість як провідна частина правотворчості, основна конституційно-правова форма прийняття законів держави є основою законодавчої діяльності⁷.

Враховуючи ознаки законотворчої діяльності зокрема те, що вона є різновидом правотворчої діяльності; здійснюється органом законодавчої влади, спрямована, є процедурно-процесуальною діяльністю, що складається із послі-

¹ В Т Баев, Историческая школа права: теория и политическая практика в Германии в 1815–1848 годах (2006) 6 *Современное право* 101–102.

² Ю В Шапран, Законотворчість і політичний плюралізм: Теоретико-правові та практичні аспекти взаємодії (дис...на здоб.наук.студ.докт.філософ. за спец. 081 Право. Київ, 2021) 82–83.

³ В Ф Мелашенко, Основи конституційного права України (Київ, Вентурі, 1995) 173.

⁴ З О Погорелова, Законодавчий процес в Україні: проблеми теорії і практики (дис...канд.юрид.наук. Київ, 2004) 10–11.

⁵ О І Ющик, Теоретичні основи законодавчого процесу: монографія (Київ, Парламентське видавництво, 2004) 67–68.

⁶ О Г Мурашин, Стан та перспективи розвитку законодавчої діяльності в Україні (2013) 1(2) *Слово Національної школи суддів України* 174.

⁷ Н Л Омельченко, Конституційно-правові основи здійснення законодавчої функції Верховної Ради України (автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2011) 7.

довних стадій, слід зазначити, що законотворча діяльність є діяльністю органу законодавчої влади, яка спрямована на створення (об'єктивацію), зміну, припинення нормативно-правових приписів зафіксованих в законах. Унікальною особливістю законотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна є також і її здійснення органом законодавчої влади¹.

Вченими-політологами також обґрунтовується визначення законотворчості як засобу акумулювання політичних потреб та інтересів з метою їх збалансування та подальшого закріплення політично узгоджених рішень, націлених на досягнення суспільного блага; способу організації державної влади; особливої форми участі людей в ухваленні соціально корисних рішень; сфери перетину приватних інтересів, які підлягають взаємоузгодженню в інтересах збереження та еволюційного розвитку суспільства тощо. Фактично розуміння законотворчості в політичній науці засновується на характеристиці її сутності як такої, що походить, засновується, відображає особливості політичних інтересів різноманітних верств населення та політичних сил, представлених в парламенті. Такий підхід фактично відображає реальну ситуацію в сфері творення права, яка не зводиться виключно до технічної роботи парламенту, цій роботі передує та супроводжує її широке коло політичних факторів законотворчості, які зумовлюють формування політичної волі, узгодження політичних інтересів, досягнення політичного компромісу, забезпечення політичного консенсусу серед представників політичних сил в парламенті, подальше втілення за-

конотворчих ініціатив в реальному житті суспільства, досягнення конкретного законотворчого ефекту у вигляді реалізації тих або інших політичних інтересів².

Громадянське суспільство як ініціатор політичних змін. Політичні події останніх років переконливо довели, що в Україні фактично народилась та оформилась вкрай небезпечна тенденція, яка веде до використання конституції як засобу та елементу політичної боротьби за владу (а отже про конституціоналізацію правопорядку не йшлося). Свого часу О.В. Скрипнюк окреслив цю тенденцію як «маніпуляція конституцією». Причому він мав на увазі саме політичну маніпуляцію³. Важливо зацентувати, що низка вітчизняних дослідників наголошували на тому, що не держава утворює громадянське суспільство, а громадянське суспільство утворює державу, є базисом держави, виступає ініціатором необхідних у ній змін, а також що громадянське суспільство – це соціальний фундамент держави і одночасно соціальне середовище, в якому функціонує держава⁴. У цей період необхідно було ретельно збалансувати кроки щодо розбудови держави та становлення громадянського суспільства. Проте цього не сталося, і процес державного будівництва набагато обігнав розвиток суспільства, що призвело до появи розбіжностей між модернізацією держави і модернізацією суспільства, а у подальшому – зумовило Помаранчеву революцію та Революцію Гідності⁵.

Політичні процеси по-різному впливають на розвиток законодавчого регулювання різних сфер соціальної дійсності нашої держави як держави, що проживає перехідний період. Перехід-

¹ С М Мельничук, Правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна (дис...док.юрид.наук: 12.00.01. Київ, 2019) 120–121.

² Ю В Шапран, Законотворчість і політичний плюралізм: Теоретико-правові та практичні аспекти взаємодії (дис...на здоб. наук. ступ. докт. філософ. за спец. 081 Право. Київ, 2021) 86–87.

³ К А Бабенко, Політичні чинники впливу на процес реалізації Конституції України <<https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/423-politichni-chinniki-vplivu-na-protses-realizatsiji-konstitutsiji-ukrajini.html>> дата звернення: 26.11.2022.

⁴ І О Кресіна (за ред.), Держава і громадянське суспільство в Україні: проблеми взаємодії: монографія (Київ, Логос, 2007) 6.

⁵ І О Кресіна, О М Стойко, Еволюція підходів до осмислення ролі громадянського суспільства в управлінських процесах (2021) 33 *Правова держава* 543.

ний стан держави визначає широкий комплекс неодмінно нестійких процесів, однак внутрішній, базовий ґрунт цих процесів все ж таки піддається встановленню. Зокрема, особливостями перехідних суспільств є те, що вони перейняли лише деякі зовнішні атрибути демократії (вибори, формально демократичну конституцію та багатопартійну систему), уникаючи реалізації на практиці таких її принципів як верховенство права, поділ влади тощо. Ці відхилення від очікувань класифікувалися як «неліберальні демократії» (*illiberal*)¹ або як «демократії зі зламаним хребтом» (*broken back democracy*)², а їх вивчення започаткувало у політологічній літературі новий напрям, пов'язаний із «якістю демократії»³ та державного управління нових держав. Традиційно демократії приписується створення більш сприятливого середовища для економічного розвитку та більш справедливий розподіл суспільних благ⁴, а також багато нових демократій демонструють наявність серйозних дефектів, особливо в частині захисту прав людини, поваги до принципу верховенства права, підзвітності та прозорості. «Ефективні демократії», тобто ті, в яких діє верховенство права і захищені права громадян, все ще становлять меншість серед країн світу, складаючи приблизно половину від усіх демократичних держав і чверть усіх країн світу загалом. По-друге, навіть незважаючи на майже загальну підтримку демократії населенням, підтримка з боку багатьох громадян є поверхневою, без справжньої дієвої демократичної мотивації⁵. Важливим є те, що для молодих конституційних демократій гостро стоїть питання перехідної юстиції, яка має подолати посттоталітарну

юридичну практику, що пронизана догматизмом, формалізмом і зневажливим ставленням до прав людини⁶.

У цих координатах політичні процеси визначально впливали на суспільне життя України. Вплив на суспільні настрої в частині виборювання і затвердження гідності як фундаментальної основи демократичного суспільства, став відправним запитом суспільства на створення законів, в яких гідність людини не просто визнавалася цінністю та декларативно гарантувалася на конституційному рівні, а й закріплювалося її забезпечення спеціальними законами, що регулюють окремі сфери суспільного життя. Відтак, у сучасних національних реаліях відокремлення політичної й правової складової законотворчого процесу виглядає надскладним завданням, адже політична складова розробки, узгодження та погодження законопроектів хоч детально і не передбачена законодавством, але фактично є відправною в процесі всієї законопроектної діяльності.

Т.О. Дідич у цьому аспекті справедливо зауважує, «що здійснення законотворчості в Україні відбувається в умовах функціонування: 1) правових засобів реалізації політичних інтересів в законотворчості та в законотворчих актах (наприклад, підготовка та внесення на розгляд законопроекту від імені коаліції політичних сил, представлених в парламенті, підготовка компромісного законопроекту та його внесення на розгляд, комітетне обговорення законопроекту за участю представників різноманітних політичних партій, рухів тощо); 2) неправових або, вірніше, – неофіційних форм взаємодії між законотворчістю та політичним плюралізмом (напри-

¹ A Schedler, *Electoral authoritarianism. The dynamics of unfree competition* (Boulder, (CO): Lynne Rienner, 2006) 64.

² R Rose, W Mishler, C W Haerpfer, *Democracy and its alternatives. Understanding post-communist societies* (Baltimore, (MD) Johns Hopkins University Press, 1998) 87.

³ G O'Donnell, *Why rule of law matters* (2004) 15(1) *Journal of Democracy* 10.

⁴ R Reuveny, Q Li, *Economic openness, democracy, and income distribution* (2003) 36 *Comparative Political Studies* 589.

⁵ R Inglehart, *How solid is mass support for democracy – and how do we measure it?* (2003) 36 *Political Science and Politics* 52.

⁶ С Михайло, *Moral integrity (моральна цілісність, добросовісність) суддів як складова правової держави* (2019) 2 (2) *Слово Національної школи суддів України* 10.

клад, неформальні зустрічі керівництва політичних сил щодо підтримки або блокування законопроектів, кулуарні домовленості, лобіювання законопроектів (на сьогодні в Україні, зауважує дослідник, лобіювання в сфері законотворчості є неофіційною діяльністю, водночас на законодавчому рівні воно не визнано протиправною діяльністю)»¹.

Викладене дозволяє констатувати сучасну взаємозалежність політичних процесів в Україні та українського законотворчого процесу, що не завжди призводить до конституціоналізації останнього, зважаючи на істотну кількість негативних перемінних як перепон для ефективного взаємозв'язку досліджуваних феноменів в аспекті відповідальності держави за свою діяльність (ст. 3 Конституції України).

Конституціоналізації законотворчого процесу в напрямі Європейського розвитку України. Наша держава чітко і беззаперечно обрала Євроінтеграційний вектор і прийняла на себе гарантії впровадження демократичних ініціатив як демократична, соціальна, правова держава. Україна взяла конкретні зобов'язання перед ЄС, що випливає з Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, ратифікованої 16 вересня 2014 року ВРУ та Європейським парламентом², зокрема щодо поваги до демократичних принципів, прав людини та основоположних свобод, як визначено в Гельсінському заключному акті Ради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року, Паризькій хартії для нової Європи 1990 року, а також у Загальній декларації прав людини ООН 1948 року і Конвенції Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, та по-

ваги до принципу верховенства права³. Вказаний вектор зумовив необхідність утвердження та забезпечення прав і свобод людини і громадянина відповідно до міжнародних стандартів у всіх сферах суспільного життя. Україна є учасницею міжнародних договорів, які передбачають взяття державою-учасницею на себе позитивних та негативних зобов'язань. Позитивні зобов'язання передусім передбачають обов'язок держави-учасниці у запровадженні системи ефективних гарантій прав і свобод людини. Негативні зобов'язання у свою чергу встановлюють для держави норми-заборони порушення прав і свобод людини⁴.

З боку більш слабкого, але центрального учасника будь-яких правовідносин, – людини і громадянина, ефективним законодавством можна вважати таке, яке характеризується стабільністю, прогнозованістю, зрозумілістю, і в механізмі досягнення цілей врегулювання відносин, завжди забезпечується охорона і захист конституційних прав і свобод такого учасника. Тобто ефективним законодавством можна вважати те, виконання й застосування приписів якого не викликає особливих нарікань з боку суб'єктів права. Таке законодавство у найбільш узагальненому вигляді володіє рисою конституціоналізації.

Однак в частині визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю і відповідальності держави за свою діяльність (ст. 3 Конституції України), на жаль, маємо констатувати прірву між вказаним проголошенням і забезпеченням таких цінностей – тут ефективність законодавства залишається низькою. В умовах, коли головним завданням

¹ Т О Дідич, Взаємодія законотворчості та політичного плюралізму в сучасних умовах розвитку України (2021) 12 *Альманах права* 73.

² Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Міжнародний документ від 27.06.2014 (2014) 75(1) *Офіційний вісник України* 83.

³ С Д Богданова, Конституційно-правові основи взаємодії Верховної Ради України та Конституційного Суду України (дис...канд.юрид.наук.: 12.00.02: 2021) 31.

⁴ Н В Славна, забезпечення прав і свобод людини в умовах правового режиму воєнного стану в Україні в контексті національної стратегії у сфері прав людини (2022) 3 *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»* 46.

держави є проведення невідкладних системних реформ у всіх сферах державного управління та суспільного розвитку, дана проблема особливо актуалізується¹. Це пояснюється тим, що у посттоталітарних державах, країнах молодій демократії та перехідних суспільствах, які виборюють їх реальне визнання як демократичних, соціальних й правових держав через запровадження у правову реальність ефективного законодавства, яке б забезпечувало права і свободи людини і громадянина на засадах верховенства права, – непросто.

Наприклад, повертаючись до Революції Гідності, зауважимо, що з 2014 року стався бум реформ різних сфер суспільного життя. Водночас всі реформи під час отримання відповідного «правового каркасу», набували рис «правової революції». Нагадаємо, що основна різниця «правової реформи» і «правової революції» полягає, що реформа ніколи не змінює усталених існуючих принципів регулювання суспільних відносин на відміну від революції, тут проявляється характерна ознака проведення реформи, а саме її наступність².

Правові реформи 2014 року і надалі здебільшого були революційними, тому громадськість не завжди сприймала саме конституційність таких законодавчо закріплених реформ.

Зокрема, громадяни отримали неочікувані істотні новели у соціальній сфері у виді скасування «спеціальних» пенсій, збільшення трудового стажу, зміни законодавстві у сфері охорони здоров'я, новели у трудовому законодавстві тощо. Для юридичних осіб приватного права, наприклад, встановлювався відмінний від юридичних осіб публічного права, порядок обчислення заробітної плати працівника (інша базова розрахункова величина – мінімальна

заробітна плата замість єдиного неподаткового мінімуму). Для держави загалом – комплексна медична, освітня, антикорупційна реформа, судово-конституційна реформа, а також істотні зміни у податковій сфері (зміна підходів до сплати земельного, акцизного, єдиного податку і податку на нерухомість тощо) тощо.

Численні реформи (конституційного і законодавчого рівня), були спрямовані на впровадження різноманітних демократичних ініціатив, і здебільшого потребували внесення змін до Основного Закону України. Однак цей процес є достатньо тривалим у часі і охоплює низку конституційних процедур, настрої суспільства, людський фактор й врахування більшості для голосування за зміни до Конституції України. Тому будь-яка реформа розпочиналася коригуючими законами, що були результатами коригуючої законотворчої діяльності (тобто діяльності із внесення змін та доповнень до первинних законів)³.

Оперативна корегуюча законотворчість нерідко призводила до втручання в основні права і свободи людини і громадянина. Особливо від частих змін страждали різні відносини у соціальній сфері, законодавче регулювання яких рясніло неоднозначними і безсистемними правками, що миттєво вступали в дію після набрання чинності законами про внесення змін до інших законів.

Відсутність відтермінування початку дії нової норми, тобто відсутність перехідного періоду в можливості громадян адаптуватися до нових умов регламентації суспільних відносин, створення необхідних правових основ для здійснення відповідного напрямку діяльності⁴, зазвичай породжувало загальний спротив до нового законодавчого поля. Це все виливалося у різні конституцій-

¹ С Д Богданова, Конституційно-правові основи взаємодії Верховної Ради України та Конституційного Суду України (дис...канд.юрид.наук.: 12.00.02: 2021) 31.

² О В Бондаренко, Конституційна модернізація: онтологічне розуміння, аксіологічна значущість, компаративна цінність (дис...канд. юрид. наук.: 12.00.02. Київ, 2019) 31.

³ Н Ю Гунько, Зміни та доповнення до законів України: загальнотеоретичні та техніко-технологічні питання (дис...канд.юрид.наук: 12.00.01: Львів, 2019) 42.

⁴ С М Мельничук, Правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна (дис...док.юрид.наук: 12.00.01. Київ, 2019) 102–103.

ні подання суб'єктів права на конституційне подання, майбутні позови в порядку адміністративного судочинства (щодо незаконності новоприйнятих підзаконних нормативно-правових актів) і подальші можливі конституційні скарги щодо неконституційності приписів законів. Ключовим при цьому було те, що забезпечення прав і свобод людини і громадянина було й залишається відправною умовою для отримання Україною повноправного членства в ЄС.

Незмінність цього курсу та поступове виправлення законотворчих помилок законодавцем у подальшому певним чином стабілізувало врегулювання цілих сфер суспільного життя до 2020 року.

Аналіз подій і процесів з 2014 по 2020 рік під кутом взаємодії політичних процесів і забезпечення конституційності законотворчості дає можливість стверджувати про існування політичної кон'юнктури з великою кількістю конкуруючих між собою політичних утворень (партиї)¹ і популярністю феномену політичного популізму.

Зокрема, В. Ковальчук у цьому контексті справедливо наголошує, що вплив популізму найбільш гостро відчуваються у тих країнах, де ліберальна демократія лише почала реалізовуватися². Це так звані «транзитні демократії» – країни, які відмовилися від авторитарного минулого

і перебувають на шляху побудови нового демократичного суспільства³. Їх ще називають «гібридними демократіями», оскільки проголосивши демократичні цінності, вони, з огляду на об'єктивні причини, на рівні суспільної правосвідомості зберігають залишки патерналістської ідеології. Загроза авторитарного популізму для гібридних демократій зумовлена цілою низкою факторів, на які вказують дослідники цього питання: наявність екстрактивних інститутів⁴, неформальні (корупційні) відносин у середині політичного істеблішменту⁵, нездатність національної еліти організовано протистояти авторитарним політикам⁶, слабкість громадянського суспільства⁷, відсутність суспільної довіри до чинної влади та криза легітимності⁸. Ці процеси безпосередньо пов'язані з кризою національної правової ідентичності, яку супроводжує соціальна аномія, трансформація системи цінностей, відчуття скривдженості, нетерпимість і ксенофобія. Вона призводить до можливих маніпуляцій суспільною свідомістю з боку популістських партій, які, зосереджуючи увагу на чутливих і значущих проблемах життя людей, пропонують прості і, на перший погляд, безальтернативні шляхи їх вирішення у короткотривалій перспективі. За для досягнення мети – узурпації державної влади, популісти можуть вико-

¹ O Khotynska-Nor, L Moskvych at al other. Role of Confidence and Supply Chain Strategy during Legitimization of Justice in Countries of Transitional Period. (2020) 534. <<https://ojs.excelingtech.co.uk/index.php/IJSCM/article/view/4104/2066>> дата звернення 29.11.2022.

² В Ковальчук, Популізм і конституційна трансформація у країнах Центрально-Східної Європи та Україні (2021) 8 *Право України* 168–185.

³ А Мельвиль, Демократические транзиты: Теоретико-методологические и прикладные аспекты (1999) 106; Д Растроу, Переходы к демократии: попытка динамической модели (1996) 5 *Полис* 5–14; С Хантингтон, Третья волна. Демократизация в конце XX века (2003) 368; R Rose, W Mishler, C Haerpfer, Democracy and Its Alternatives. Understanding Post-Communist Societies (1998) 288; J Kugler (ed), The democratic transition process (1999); P Waldron-Moore, Eastern Europe at the crossroads of democratic transition (1999) 32 (1) *Comparative Political Studies* 32–63; The Political Economy of Democratic Transitions 29(3) *Comparative Politics*, Transitions to Democracy: A Special Issue in Memory of Dankwart A. Rustow. (Apr., 1997), 263–283;

⁴ D Acemoglu, J Robinson, Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity and Poverty (Crown Publisher, 2012) 529p.

⁵ Ю Мацієвський, У пастці гібридності: зиг'заги трансформації політичного режиму в Україні (1991–2014) (Книги-XXI, 2016).

⁶ S Levitsky, L Way, Competitive Authoritarianism. Hybrid Regimes after the Cold War (2010) *Cambridge University Press* 517; S Levitsky, D Ziblatt. How Democracies Die What History tells us about our future (Crown, 2018) 301.

⁷ M Howard. The Weakness of Civil Society in Post-Communist Europe (2003) *Cambridge University Press*. Print publication year 191.

⁸ В Ковальчук, Легітимність державної влади в правовій теорії та державно-правовій практиці: монографія (Київ, Логос, 2011) 392.

ристовувати як ліву, так і праву ідеологію. Досвід країн Центральної та Східної Європи, а також колишніх республік Радянського Союзу, свідчить про те, що популісти часто беруть на озброєння націонал-патріотичні гасла, використовуючи їх мобілізуючий потенціал, створюючи при цьому ілюзію ідентичності¹. Це особливо характерно для нових демократій, в яких громадяни можуть невірно тлумачити її значення, асоціюючи з добробутом (як у розвинених країнах із сталою демократією) і не вкладаючи первинний зміст у це самодостатнє явище, тому підтримують новий режим на словах². Майже всі наведені ознаки, на жаль, були притаманні Україні того періоду, а деякі залишаються і тепер.

2020 рік привніс нові виклики світового масштабу у вигляді COVID-19, а подальші роки ще більше ускладнили політичну ситуацію України, що негативно позначилася на рівні і якості законотворчого процесу загалом. Наразі Україна є яскравим прикладом збігу несприятливих обставин для реалізації «проекту» національної держави³, існування власного суверенітету, незалежності та права на самовизначення⁴. Надзвичайні події, на жаль, не вщухають, а навпаки, посилюються й вимагають екстраординарних дій з боку уповноважених органів державної влади. Насамперед йдеться про реалізацію конституційних функцій Верховної Ради України (далі – ВРУ), до повноважень якої належить ухвалення законів, що, як зовнішня форма права, регулюють звичайні (сталі) суспільні відносини і відносини надзвичайного предмету у зв'язку із повномасштабною війною з боку РФ.

У 2022 році ідеологічні орієнтири в державі кардинально змінилися. Агресія РФ проти України мобілізувала не лише українське суспільство на боротьбу з ворогом, а й міжнародну спільноту на забезпечення потреб обороноздатності України та ліквідацію наслідків російського вторгнення. Реальна загроза існуванню української державності стала результатом усвідомлення потреби формування соціальної та політичної єдності. Політичну згуртованість і спільне розуміння мети демонструють вищі органи державної влади, виконуючи покладені на них повноваження для забезпечення прав, свобод та законних інтересів громадян й оборони держави⁵.

В умовах існування руйнівних процесів державності стан законотворчого процесу є максимально складним, а відтак потребує ретельної конституційної технології (як особливої складової конституціоналізації законотворчого процесу, що полягає у надбанні суб'єктами права, насамперед суб'єктами законодавчої ініціативи, конституційних умінь і навичок). Але одразу зауважимо, що громадськість також відіграє суттєву роль у законотворчому процесі, зокрема як виразник суспільних очікувань щодо ефективності законодавства. Насамперед це стосується корегуючої законотворчості, коли ВРУ єдиним законом вносила зміни до спеціальних законів із самостійним предметом регулювання окремої сфери суспільних відносин. Зміст такого закону складають зміни до інших, а також як правило такий закон має тимчасовий характер.

Зокрема, аналіз законопроектної роботи ВРУ VIII скликання свідчить, що зазвичай прийняття таких законів поєд-

¹ В Ковальчук, Популізм і конституційна трансформація у країнах Центрально-Східної Європи та України (2021) 8 *Право України* 168–185.

² О М Стойко, Трансформація політичних інститутів у сучасних перехідних суспільствах: монографія (Київ, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, «Логос», 2016) 151–152.

³ М І Михайльченко та ін, Трансформація політичних інститутів України: проблеми теорії і практики (Київ, ІПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2016) 83.

⁴ Р Д Ляшенко, Ідеологічні орієнтири розвитку законодавства України в умовах правового режиму воєнного стану (2022) 13 *Альманах права* 254.

⁵ Р Д Ляшенко, Ідеологічні орієнтири розвитку законодавства України в умовах правового режиму воєнного стану (2022) 13 *Альманах права* 254.

нувалося із необхідністю формування державного бюджету на відповідний бюджетний рік (в умовах дефіциту бюджету), виходячи із загальної мети законопроекту – подолання фінансової кризи. За принципом потреби у перерозподілі бюджетних коштів, законами тимчасової дії відбувалося втручання в основні права і свободи людини і громадянина. Особливо з 2014 року законодавець неодноразово вдавався до революційних законодавчих реформ, які стосувалися корегування відносин соціального захисту населення, і при практичній реалізації новели застосовувалися до прав і свобод тих осіб, які вже цих прав набули й реалізували, зокрема скасування права на спеціальний вид пенсії; обмеження верхньої граничної межі розміру пенсії конкретною сумою, а не базовою розрахунковою величиною, обмеження виплат військових пенсій; зупинення права перерахунку пенсії (її осучаснення): 1) Закон України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України»¹; 2) Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення»²; 3) Закон України «Про державну службу»³; 4) Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій»⁴ тощо⁵. Саме ці закони викликали внесення найбільшої кількості конституційних подань (за якими КСУ ухвалено низку рішень із розвитком власної послідовної правової позиції), та конституцій-

них скарг, що розглядаються КСУ понад шість років⁶.

Викладене переконує, що конституційна реформа законодавчого процесу щодо революційних правових реформ часто не забезпечується, і в разі прийняття законопроектів як законів, останні отримують подальшу перевірку конституційності внесених змін, особливо в частині коли КСУ до цього вже висловлював юридичну позицію з того чи іншого питання, а законодавець знову закріпив аналогічне законодавче регулювання. А такі ситуації були нерідкими. Так, неодноразово Парламент фактично відновлював чинності неконституційних законодавчих положень. Йдеться про випадки, коли скасовану КСУ через її невідповідність Конституції України норму закону ВРУ через деякий час ухвалює повторно в дещо модифікованому вигляді. Це вкрай небезпечна тенденція, яка фактично демонструє нігілістичне ставлення щонайменше 226 депутатів до змісту Конституції України, до конституційного судочинства. Адже КСУ своїми рішеннями про визнання неконституційними положень законів не лише кардинально корегує акти законотворчості, але й подекуди, виходячи зі змісту Конституції, одночасно встановлює для Верховної Ради України напрями вдосконалення законодавства та/або обмеження щодо запровадження певних неконституційних методів та моделей правового регулювання суспільних відносин⁷.

¹ Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України. Закон України № 76–VIII від 28 грудня 2014 року (2015) 6 *Відомості Верховної Ради* (ВВР) 40.

² Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення. Закон України від 2 березня 2015 року № 213–VIII (2015) 22 *Відомості Верховної Ради* (ВВР) 145.

³ Про державну службу. Закон України від 10 грудня 2015 року № 889–VIII (2016) 4 *Відомості Верховної Ради* (ВВР) 43.

⁴ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій. Закон України від 3 жовтня 2017 року № 2148–VIII (2017) 40–41 *Відомості Верховної Ради* (ВВР) 383.

⁵ І Е Берестова, Захист публічних інтересів учасників цивільних відносин: взаємозв'язок цивільного судочинства та конституційного провадження (дис... докт.юрид.наук.:12.00.02+12.00.03. К. 2019) 407.

⁶ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Мосюряка Василя Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 1 пункту 2 розділу XI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889–VIII (щодо гарантій соціального захисту державних службовців) № 3-p/2022 <<https://ccu.gov.ua/docs/5769>> дата звернення 29.11.2022.

⁷ Часопис Парламент (2016) 4 *Науково-популярний журнал* 7–8 <<https://parlament.org.ua/2017/03/07/chasopys-parlament-4-2016/>> дата звернення 29.11.2022.

Висновки. У статті досліджено реалізацію головного меседжу всіх державних реформ в Україні – наголошенні на тому, що кожний політичний процес спрямований на розвиток й укріплення України як європейської демократичної правової держави. Констатовано відсутність проголошених цілей з приводу реалізації Конституції у напрямі забезпечення конституціоналізації законотворчості загалом і наразі Україна переживає чергову спробу впровадження верховенства права в регулювання у сфері суспільного життя. У таких координатах законотворчий процес поглинає в себе не тільки обов'язково конституційну компоненту, а й безумовно політичну та загальноправову, оскільки законодавча діяльність апіорі існує не сама по собі, а перебуває у взаємозв'язку й взаємозалежності з іншими владами, будувannya і розвиток яких аналогічно пов'язаний із політичною площиною.

Нині політичні процеси і український законотворчий процес залишаються взаємозалежними, що не завжди призводить до його конституціоналізації, зважаючи на істотну кількість негативних перемінних як перепон для ефективного взаємозв'язку досліджуваних феноменів в аспекті відповідальності держави за свою діяльність (ст. 3 Конституції України). В частині визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю і відповідальності держави за свою діяльність констатована низька ефективність законодавства між вказаним проголошенням і забезпеченням таких цінностей.

Правові реформи різних сфер суспільного життя, бум яких розпочався з 2014 року набували рис «правової революції», у зв'язку з чим суспільство й громадськість не завжди сприймали саме конституційність таких законодавчо закріплених реформ. Оперативна корегуюча законотворчість, якою розпочиналося впровадження всіх фундаментальних реформ, нерідко при-

зводила до втручання в основні права і свободи людини і громадянина. Від частих змін страждали різні відносини у соціальній сфері, законодавче регулювання яких рясніло неоднозначними і безсистемними правками, що миттєво вступали в дію після набрання чинності законами про внесення змін до інших законів.

В умовах існування руйнівних процесів державності стан законотворчого процесу є максимально складним, а відтак потребує ретельної конституційної технології (як особливої складової конституціоналізації законотворчого процесу, що полягає у надбанні суб'єктами права, насамперед суб'єктами законодавчої ініціативи, конституційних умінь і навичок). Але громадськість також відіграє суттєву роль у законотворчому процесі, зокрема як виразник суспільних очікувань щодо ефективності законодавства. Насамперед це стосується корегуючої законотворчості, коли ВРУ єдиним законом вносила зміни до спеціальних законів із самостійним предметом регулювання окремої сфери суспільних відносин. Зміст такого закону складають зміни до інших, а також як правило такий закон має тимчасовий характер.

Конституціоналізація законотворчого процесу щодо революційних правових реформ часто не забезпечується, і в разі прийняття законопроектів як законів, останні отримують подальшу перевірку конституційності внесених змін, особливо в частині коли КСУ до цього вже висловлював юридичну позицію з того чи іншого питання, а законодавець знову закріпив аналогічне законодавче регулювання, і нерідко такі законодавчі норми визначаються КСУ такими, що не відповідають Конституції України.

REFERENCES

LIST OF LEGAL DOCUMENTS

LEGISLATION

1. Pro vnesennia zmin ta vyznannia takymy, shcho vtratylы chynnist, deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy [On the amendment and recognition of some legislative acts of Ukraine as having lost their validity] Zakon Ukrainy № 76–VIII vid 28 hrudnia 2014 roku (2015) 6 *Vidomosti Verkhovnoi Rady* (VVR) 40 [In Ukrainian].
2. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo pensiiinoho zabezpechennia [On making changes to some legislative acts of Ukraine regarding pension provision] Zakon Ukrainy vid 2 bereznia 2015 roku № 213–VIII (2015) 22 *Vidomosti Verkhovnoi Rady* (VVR) 145. [In Ukrainian].
3. Pro derzhavnu sluzhbu [On civil service] Zakon Ukrainy vid 10 hrudnia 2015 roku № 889–VIII (2016) 4 *Vidomosti Verkhovnoi Rady* (VVR) 43 [In Ukrainian].
4. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo pidvyshchennia pensii [On making changes to some legislative acts of Ukraine regarding increasing pensions] Zakon Ukrainy vid 3 zhovtnia 2017 roku № 2148–VIII (2017) 40–41 *Vidomosti Verkhovnoi Rady* (VVR) 383 [In Ukrainian].
5. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odnii storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnyimi derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony [Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand] Mizhnarodnyi dokument vid 27.06.2014 (2014) 75(1) *Ofitsiyni visnyk Ukrainy* 83 [In Ukrainian].

CASES

6. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinou skarhoiu Mosiurchaka Vasylia Ivanovycha shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) pidpunktu 1 punktu 2 rozdlu XI «Prykintsevi ta perekhidni polozhennia» Zakonu Ukrainy «Pro derzhavnu sluzhbu» vid 10 hrudnia 2015 roku № 889–VIII (shchodo harantii sotsialnogo zakhystu derzhavnykh sluzhbovtziv) [The decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case of the constitutional complaint of Vasyl Ivanovich Mosyurchak regarding compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of subparagraph 1 of paragraph 2 of Chapter XI «Final and Transitional Provisions» of the Law of Ukraine «On Civil Service» dated December 10, 2015 No. 889–VIII (regarding guarantees of social protection of civil servants)] № 3-р/2022 <<https://ccu.gov.ua/docs/5769>> data zvernennia 29.11.2022 [In Ukrainian].

BIBLIOGRAPHY

AUTHORED BOOKS

7. *Transitions to Democracy: A Special Issue in Memory of Dankwart A. Rustow*. (Apr., 1997), 263–283.
8. *The Political Economy of Democratic Transitions* [The Political Economy of Democratic Transitions] 29(3) *Comparative Politics: Transitions to Democracy: A Special Issue in Memory of Dankwart A. Rustow*. (Apr., 1997), 263–283.
9. Rose R, Mishler W, Haerpfer C, *Democracy and Its Alternatives. Understanding Post-Communist Societies* [Democracy and Its Alternatives. Understanding Post-Communist Societies] (Baltimore, (MD) Johns Hopkins University Press, 1998) 288.
10. Schedler A, *Electoral authoritarianism. The dynamics of unfree competition* [Electoral authoritarianism. The dynamics of unfree competition] (Boulder, (CO): Lynne Rienner, 2006) 64.
11. Acemoglu D, Robinson J, *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity and Poverty* (Crown Publisher, 2012) 529.
12. Levitsky S, Ziblatt D, *How Democracies Die What History tells us about our future* (Crown, 2018) 301.
13. Khotynska-Nor O, Moskvych L at al other. *Role of Confidence and Supply Chain Strategy during Legitimization of Justice in Countries of Transitional Period*. (2020) 534. <<https://ojs.excelingtech.co.uk/index.php/IJSCM/article/view/4104/2066>> data zvernennia 29.11.2022.
14. Khantynhton S, *Tretia volna. Demokratyzatsiia v kontse XX veka* [Third Wave. Democratization at the end of the XX century] (2003) 368 [in Ukrainian].
15. Kovalchuk V, *Lehitymnist derzhavnoi vlady v pravovii teorii ta derzhavno-pravovii praktytsi* [Legitimacy of state power in legal theory and state legal practice] (K. Lohos, 2011) 392 [in Ukrainian].
16. Melashchenko V F, *Osnovy konstytutsiinoho prava Ukrainy* [Fundamentals of the Constitutional Law of Ukraine] (K.: Venturi, 1995) 173 [in Ukrainian].

17. Melvyl A, *Demokratycheskye tranzytii Teoretyko-metodolohycheskye y prykladnie aspekty* [Democratic Transits: Theoretical, Methodological and Applied Aspects] (1999) 106 [in Ukrainian].
18. Matsievskiy Yu, *Trapped in hybridity: zigzags of the transformation of the political regime in Ukraine* [Trapped in hybridity: zigzags of the transformation of the political regime in Ukraine] (1991–2014) (Books--XXI, 2016) [in Ukrainian].
19. Mykhaychenko M I et al., *Transformation of political institutions of Ukraine: problems of theory and practice* (Kyiv, I. F. Kuras Institute of Science and Technology of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2016) 83 [in Ukrainian].
20. Yushchuk O I, *Theoretical foundations of the legislative process* (K.: Parliament publishing house, 2004) 67–68 [in Ukrainian].
21. Stoyko O M, *Transformation of political institutions in modern transitional societies* (Kyiv, Institute of State and Law named after V. M. Korytsky of the National Academy of Sciences of Ukraine, «Logos», 2016) 151–152 [in Ukrainian].

ARTICLES

22. Inglehart R, How solid is mass support for democracy – and how do we measure it? [How solid is mass support for democracy – and how do we measure it?] (2003) 36 *Political Science and Politics* 52.
23. Levitsky S, Way L, Competitive Authoritarianism. Hybrid Regimes after the Cold War [Competitive Authoritarianism. Hybrid Regimes after the Cold War] (2010) *Cambridge University Press* 517.
24. O'Donnell G, Why rule of law matters [Why rule of law matters] (2004) 15(1) *Journal of Democracy* 10.
25. Howard M, The Weakness of Civil Society in Post-Communist Europe [The Weakness of Civil Society in Post-Communist Europe] (2003) *Cambridge University Press*. Print publication year 191.
26. Waldron-Moore P, Eastern Europe at the crossroads of democratic transition [Eastern Europe at the crossroads of democratic transition] (1999) 32 (1) *Comparative Political Studies* 32–63;
27. Reuveny R, Li Q, Economic openness, democracy, and income distribution [Economic openness, democracy, and income distribution] (2003) 36 *Comparative Political Studies* 589.
28. Baev V T, Ystorycheskaia shkola prava: teoriya y politycheskaia praktyka v Hermanyy v 1815–1848 hodakh [The Historical School of Law: Theory and Political Practice in Germany in 1815–1848] (2006) 6 *Sovremennoe pravo* 101–102 [in Ukrainian].
29. Didych T O, Vzaiemodiia zakonotvorchosti ta politychnoho pliuralizmu v suchasnykh umovakh rozvytku Ukrainy [Interaction of law-making and political pluralism in modern conditions of the development of Ukraine] (2021) 12 *Almanakh prava* 73 [in Ukrainian].
30. Kovalchuk V, Populizm i konstytutsiina transformatsiia u krainakh Tsentralno-Skhidnoi Yevropy ta Ukraini [Populism and constitutional transformation in the countries of Central and Eastern Europe and Ukraine] (2021) 8 *Pravo Ukraini* 168–185 [in Ukrainian].
31. Kresina I O, Stoyko O M, Evolution of approaches to understanding the role of civil society in management processes [Evolution of approaches to understanding the role of civil society in management processes] (2021) 33 *Rule of Law* 543 [in Ukrainian].
32. Liashenko R D, Ideolohichni oriientyry rozvytku zakonodavstva Ukrainy v umovakh pravovoho rezhymu voiennoho stanu [Ideological guidelines for the development of the legislation of Ukraine under the conditions of the legal regime of martial law] (2022) 13 *Almanakh prava* 254 [in Ukrainian].
33. Murashyn O G, Status and prospects for the development of legislative activity in Ukraine [Status and prospects for the development of legislative activity in Ukraine] (2013) 1(2) *Word of the National School of Judges of Ukraine* 174 [in Ukrainian].
34. Mykhailo S, Moral integrity of judges as a component of the rule of law [Moral integrity of judges as a component of the rule of law] (2019) 2 (2) *Word of the National School of Judges of Ukraine* 10 [in Ukrainian].
35. Rastou D, Perekhodii k demokratyy: popitka dynamycheskoi modely [Transitions to Democracy: The Demand for a Dynamic Model] (1996) 5 *Polyis* 5–14 [in Russian].
36. Savenko V, Teoretychni zasady doslidzhennia zakonu u strukturi pravovoi realnosti [Theoretical foundations of law research in the structure of legal reality] (2018) 4(16) *Aktualni problemy pravoznavstva* 14 [in Ukrainian].
37. Slavna N V, zabezpechennia prav i svobod liudyny v umovakh pravovoho rezhymu voiennoho stanu v Ukraini v konteksti natsionalnoi stratehii u sferi prav liudyny [Ensuring human rights and freedoms under the conditions of the legal regime of martial law in Ukraine in the context of the national strategy in the field of human rights] (2022) 3 *Elektronne naukovye vydannia «Analitychno-porivnialne pravoznavstvo»* 46 [in Ukrainian].

EDITED BOOKS

38. Kugler J (ed), *The democratic transition process* [The democratic transition process] (1999) [in Ukrainian].
39. Kresina I O (za red.), *Derzhava i hromadianske suspilstvo v Ukraini: problemy vzaiemodii* [State and civil society in Ukraine: problems of interaction] (Kyiv, Lohos, 2007) 6 [in Ukrainian].

DISSERTATION

40. Berestova I E, *Zakhyst publichnykh interesiv uchasnykiv tsyvilnykh vidnosyn: vzaiemozv'iazok tsyvilnoho sudochynstva ta konstytutsiinoho provadzhennia* [Protection of the public interests of participants in civil relations: the relationship between civil justice and constitutional proceedings] (dys...dokt.yuryd. nauk.:12.00.02+12.00.03. K. 2019) 407 [in Ukrainian].
40. Bondarenko O V, *Konstytutsiina modernizatsiia: ontolohichne rozuminnia, aksiolohichna znachushchist, komparatyvna tsinnist* [Constitutional modernization: ontological understanding, axiological significance, comparative value] (dys...kand. yuryd. nauk.: 12.00.02. K., 2019) 31 [in Ukrainian].
41. Bohachova O V, *Teoretyko-pravovi zasady ta praktyka zakonotvorennia* [Theoretical and legal principles and practice of law-making] (dys...dokt.yuryd.nauk.: 12.00.01. K. 2013) 512 [in Ukrainian].
42. Bohdanova S D, *Konstytutsiino-pravovi osnovy vzaiemodii Verkhovnoi Rady Ukrainy ta Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy* [Constitutional and legal foundations of interaction between the Verkhovna Rada of Ukraine and the Constitutional Court of Ukraine] (dys...kand.yuryd.nauk.: 12.00.02: 2021) 31 [in Ukrainian].
43. Dzhuraieva O O, *Funktsii suchasnoi derzhavy* [Functions of the modern state] (dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.01. Odesa, 2006) 105 [in Ukrainian].
44. Hunko N Yu, *Zminy ta dopovnennia do zakoniv Ukrainy: zahalnoteoretychni ta tekhniko-teknolohichni pytannia* [Changes and additions to the laws of Ukraine: general theoretical and technical and technological issues] (dys...kand.yuryd.nauk: 12.00.01: Lviv, 2019) 42 [in Ukrainian].
45. Melnychuk S M, *Pravovi formy realizatsii funktsii suchasnoi derzhavy Ukraina* [Legal forms of implementation of the functions of the modern state Ukraine] (dys...dok.yuryd.nauk: 12.00.01. K., 2019) 102–121 [in Ukrainian].
46. Omelchenko N L, *Konstytutsiino-pravovi osnovy zdiisnennia zakonodavchoi funktsii Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Constitutional and legal foundations of the implementation of the legislative function of the Verkhovna Rada of Ukraine] (avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.02. K., 2011) 7 [in Ukrainian].
47. Pohorielova Z O, *Zakonodavchyi protses v Ukraini: problemy teorii i praktyky* [Legislative process in Ukraine: problems of theory and practice] (dys...kand.yuryd.nauk. K., 2004) 10–11 [in Ukrainian].
48. Shapran Yu V, *Zakonotvorchist i politychni pliuralizm: Teoretyko-pravovi ta praktychni aspekty vzaiemodii* [Legislation and political pluralism: Theoretical, legal and practical aspects of interaction] (dys... na zdob.nauk.stup.dokt.filosof. za spets. 081 Pravo. K. 2021) 82–87 [in Ukrainian].
49. Yushchuk O I, *Teoretychni problemy zakonodavchoho protsesu* [Theoretical problems of the legislative process] (dys...dokt. yuryd. nauk: 12.00.01. Instytut derzhavy i prava imeni V. M. Korytskoho. K. 2005) 104 [in Ukrainian].
50. Yushchenko O O, *Konstytutsiino-pravovi zasady uchasti hromadian u zakonodavchomu protsesi Ukrainy* [Constitutional and legal principles of citizens' participation in the legislative process of Ukraine.] (dys...kand.yuryd.nauk: 12.00.02. Uzh. 2016) 13 [in Ukrainian].

WEBSITES

51. Babenko K A, *Politychni chynnyky vplyvu na protses realizatsii Konstytutsii Ukrainy* [Political factors influencing the implementation process of the Constitution of Ukraine] <<https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/423-politychni-chinniki-vplyvu-na-protses-realizatsiji-konstitutsiji-ukrajini.html>> data zvernennia: 26.11.2022 [in Ukrainian].
52. *ChasopysParlament*[ChasopysParlament](2016)4Naukovo-populiarnyizhurnal7–8<<https://parlament.org.ua/2017/03/07/chasopys-parlament-4-2016/>> data zvernennia 29.11.2022 [in Ukrainian].

Drapatyi B. Y.,
Deputy Minister of the Ministry of Internal
Affairs of Ukraine
ORCID ID: 0000-0002-8360-498X

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.3-4/123-137>

POLITICAL PROCESSES VS LAWMAKING PROCESS: PROBLEMS OF CONSTITUTIONALIZATION

Abstract. *The article is devoted to the disclosure of the relationship, interaction and interdependence between political processes and the lawmaking process in terms of its constitutionalization.*

The main results of the study. The constitutionalization of the lawmaking process is defined as one of the ways of implementing the Constitution and introducing the rule of law into the regulation of public life, and therefore the lawmaking process includes not only a constitutional component, but also a political one.

The author proves that political processes and the Ukrainian legislative process remain interdependent, which does not always lead to its constitutionalization, in particular, in terms of recognizing a person, his or her life and health, honor and dignity, inviolability and security as the highest social value and the State's responsibility for its activities.

It is substantiated that society and the public do not always perceive the constitutionality of those legislative reforms which have signs of a «legal revolution». Prompt corrective lawmaking, which began the implementation of all fundamental reforms, often leads to interference with fundamental human and civil rights and freedoms.

Given the existence of destructive processes of statehood, the state of the lawmaking process is as complex as possible, and therefore requires a thorough constitutional technology. The author notes the significant role of the public in the lawmaking process as an expression of public expectations regarding the effectiveness of legislation. The constitutionalization of the legislative process in relation to revolutionary legal reforms is often not ensured, and if the draft laws are adopted as laws, the latter are subject to further review of the constitutionality of the amendments made, especially when the CCU has previously expressed a legal position on a particular issue and the legislator has re-enshrined similar legislative regulation, and often such legislative provisions are determined by the CCU to be inconsistent with the Constitution of Ukraine.

Keywords: *lawmaking process, constitutionalization, constitutionality, legal reforms, transitional society, political processes, corrective lawmaking*